

LISA SCOTTOLINE

LÁSKA A PŘÁTELSTVÍ JSOU NA VĚČNOST



Silnější
NEŽ SMRT

SILNĚJŠÍ NEŽ SMRT

Copyright © 2021 by Smart Blonde LLC

Všechna práva vyhrazena.

*Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována
bez písemného souhlasu nakladatele.*

Translation © Milena Poláčková, 2024

Cover © Matin Kopecký, 2024

© DOBROVSKÝ s. r. o., 2024

ISBN 978-80-277-4803-7 (pdf)

Silnější
NEŽ SMRT

LISA SCOTTOLINE

přeložila Milena Polácková





Mé skvělé dceři Francesce s láskou





POSTAVY

RODINA D'ORFEO

Z TRASTEVERE

Ludovico, otec
Serafina, matka
Elisabetta, dcera
Rico a Gnocchi, svéhlavé
kočky

RODINA SIMONE Z GHETTA

Massimo, otec
Gemma, matka
Rosa, dcera
Alessandro „Sandro“, syn
Cornelia Rossi, chůva
a hospodyně
David Jacobs, Rosin přítel

RODINA TERRIZZI

Z TIBERSKÉHO OSTROVA

Giuseppe „Beppe“, otec
Maria, matka
Emedio, nejstarší syn a kněz
Aldo, prostřední syn
Marco, nejmladší syn

DALŠÍ POSTAVY

Giuseppina „Nonna“ Servano,
velitelka a majitelka
podniku Casa Servano
Paolo, její syn
Sofia, jeho žena

Commendatore Buonarosco,
fašistický funkcionář
Comandante Spada,
odstupující fašistický
funkcionář
Carmine Vecchio, fašistický
násilník
Stefano Pretianni, fašistický
násilník
Rolf Stratten, nacistický
pobočník
Profesor Tullio Levi-Civita,
matematik
Ugo Foà, předseda židovské
obce v Římě
Dante Almansi, předseda
Unie židovských obcí
v Itálii
Plukovník Herbert Kappler,
nejvyšší důstojník
Schutzstaffel, italské SS,
v Římě
Baron Ernst von Weizsäcker,
německý vyslanec ve
Vatikánu



Omnia vincit amor.

Nad vším vítězí láska.

– VERGILIUS



PROLOG
ELISABETTA

KVĚTEN 1957

Elisabetta skrývala své tajemství třináct let, ale přišel čas říct synovi, kdo je jeho otec. Čekala, až na to bude dost velký, ale déle už to zdržovat nechtěla. Zaslouží si znát pravdu a ona ji před ním celou tu dobu skrývala nerada. Uchovávat to tajemství se pro ni stávalo postupem času čím dál obtížnějším, jako když nese tašku plnou zeleniny kolem prvního bloku, potom kolem druhého, ale u třetího už si ji musí položit.

Stála v kuchyni u dřezu, dopíjela kávu a v bytě bylo ticho a klid, protože syn hrál venku fotbal. Připravovala se na ten rozhovor a uvědomovala si, že bude muset znovu prožít ty nejhorší dny svého života, a dokonce i historie své země, protože součástí jejího mládí se stalo *ventennio*, dvacetiletí Mussoliniho vlády a války, která obrátila Itálii vzhůru nohama, až se dobro stalo zlem a zlo dostalo moc.

Oči se jí zalily slzami, ale zapudila je. Doufala, že syn pochopí, proč mu to neřekla dřív. To odhalení by ho šokovalo, protože neměl nejmenší podezření, a to jí stále připomínalo, že i když ve tváři podobu svého otce nemá, svou náturou ho nezapře.

Očima zabloudila k oknu nad dřezem a naskytl se jí výhled, který se jí hluboce vryl do paměti, od Trastevere až k Vatikánu, ten unikátní římský palimpsest, který přidával stále další vrstvy už od počátku západní civilizace, jednu na druhou jako travertinový

mramor. Cihlové oblouky, středověké věžičky s cimbuřím a střechy z červených tašek na domech s jantarově žlutými a okrovými fasádami. Celou tu nadčasovou scénérii prolínaly kupole chrámů rozesté mezi vysokými palmami, cypřiši a deštníkovými piniemi. A vysoko nad nimi se tyčila bazilika svatého Petra, jejíž ikonická kupole zářila v paprscích italského slunce.

Elisabetta se probírala ze zasnění a odložila šálek od kávy do dřezu. Syn už bude každou chvíli doma. Kuchyní se linula vůně lasagne, jeho oblíbeného jídla. Uvařila mu ho záměrně, protože bude poslouchat ten složitý příběh, který ale musí znát. Který mu ona musí převyprávět.

Zaslechla vrznutí vchodových dveří. Chlapec vešel do bytu a odložil tašku s věcmi na fotbal. Elisabetta sebrala sílu. „*Ciao, amore!*“

„Mamma, my máme lasagne?“

„Máme! Pojď do kuchyně, ano?“

PRVNÍ ČÁST



Ať má tedy každý právo vypovědět svůj příběh
po svém.

– Ignazio Silone, *Fontamara* (1930)

Jen Jeden zbude. Množství jde, se mění,
plá pro vždy Nebe, stíny Země mizí;
dóm ze skla pestrého je žití vření
běl skvrníc Věčna paprskové řízy,
až Smrt jej roztrhne a pro vždy sklízí.
Mři, chceš-li s těmi, které hledáš, býti!
Spěj, kam jde vše, v modrého Nebe přízi,
kde, rumy, sady, hudba, slova kvítí
jsou slabí přespříliš tu slávu vysloviti.

– Percy Bysshe Shelley, „Adonis“,
překlad Jaroslav Vrchlický



KAPITOLA 1 **ELISABETTA**

KVĚTEN 1937

Elisabetta se rozhodla. První pusu od ní dostane Marco Terrizzi. Pozorovala jeho cyklistické akrobatické kousky u řeky, jak jezdí po zadním kole, hlavou pohazuje dozadu, rozesmátý, se zářivě bílými zuby kontrastujícími s jeho opálenou tváří. Na hustých tmavých vlasech se mu na slunci leskla pomáda a pod krátkými volnými nohavicemi kalhot školní uniformy se mu rýsovaly svaly. Jezdil s radostí a mrštností a to mu dodávalo mužnou eleganci. Marcovi Terrizzimu rozhodně nechyběla *sprezzatura*, vzácný přirozený šarm, díky němuž byl zkrátka neodolatelný.

Elisabetta od něj nemohla odtrhnout oči, to ovšem nemohli ani ostatní. Vyrostli spolu, ale někde na té cestě se chlapec změnil v muže a z Marca se stal *Marco*. Nebylo pochyb o tom, že je krásný. Měl velké kaštanově hnědé oči, výrazný nos, silné lící kosti a široký krk s nápadným hrbolkem Adamova jablka. Byl to nejoblíbenější chlapec ve třídě a jako by byl ve všem živější než všichni ostatní. A teď ho slunce zahálilo zlatými paprsky, jako by ho sama příroda pozlátila.

Elisabetta přemítala, jaké by to asi bylo políbit ho. Odhadovala, že určitě vzrušující, možná i sladké, jako když se zakousnete do zralého rajčete a jeho šťáva vám stéká po bradě. Ještě nikdy nedostala pusu od chlapce, i když jí už bylo patnáct a v noci trénovala polibky na polštáři. Mourovatý kocourek Rico, se kterým spala, už si na tu

její rutinu zvykl, protože kočky mají pro výstřelky mladých dívek pochopení.

Elisabetta neměla tušení, jak zařídit, aby na ni Marco myslel jinak než jako na kamarádku. Obvykle dosáhla všeho, co si zámerala, ale tohle bylo jiné. Flirtovat jí nešlo. Neměla smysl pro ty správné ženské triky. Když byla malá, bývala *maschiaccio*, takový kluk v sukni. To ji také sblížilo s Marcem. Teď se snažila o ženskost, ale ještě ani nenosila podprsenku. Maminka říkala, že ji zatím nepotřebuje, ale ostatní dívky si z ní dělaly legraci a za zády se jí posmívaly.

„Elisabetto, pomoc, utopím se!“ Marco se rozjel k řece a Elisabette se už už chtělo na něho zavolat, ale neudělala to. Dočetla se v nějakém ženském sloupku, že když odepře muži pozornost, kterou vyžaduje, bude po ní toužit k zbláznění, a tak ho ignorovala, i když ostatní dívky okamžitě zareagovaly.

„Marco, ne!“ volala Livia.

„Marco, pozor!“ vydechla Angela.

Chlapci napjatě čekali, jestli se Marcovi přihodí nějaká kalamita, ale ten jenom smýkl řídký a těsně u okraje břehu zabočil. Všichni se smáli a vrátili se zpátky k učení, které měli rozložené na trávě. Měli za sebou schůzku Balilly, povinné stranické mládežnické skupiny, a dělali úkoly. Všichni byli v uniformě, chlapci v černých košilích a šedých šortkách, dívky v bílých mušelínových košilích a černých sukních.

Tenhle kousek tichého prostranství severně od Ponte Palatino se postupně stal oblíbeným místem, na němž trávili spolužáci odpoledne po škole. Elisabetta ale obvykle sedávala kus od ostatních dívek s Marcem a Sandrem. Nějak promeškala příležitost se s dívkami blíže spřátelit a teď už bylo pozdě, protože žádná z nich její snahu neopětovala. Možná si myslely, že má za kamarády radši kluky. Ale nebyla to pravda, byla by moc ráda měla dobrou kamarádku. Nicméně si od ní Angela a ostatní dívky držely odstup a ona se snažila nenechat se tím zneklidnit.

„Dívej, Betto!“ zavolal na ni znovu Marco přezdívkou z dětských let.

„Říkej mi normálně!“ odpověděla mu přes noviny. Měla radši, když ji oslovovali celým jménem, protože doufala, že se jednou stane novinářkou. V noci si také trénovala svůj autorský podpis. Elisabetta D'Orfeo.

„Elisabetto!“ Marco dojel až k ní a zastavil smykem na trávě. „Vyskoč si na řídítka, já tě svezu.“

„Ne, čtu si.“ Elisabetta skryla úsměv za novinami.

Vstala Angela a oklepala si trávu ze sukně. „Marco, svez mě!“

„Tak jo!“ Marco natáhl ruku, Angela vylezla na řídítka a vyrazili.

Elisabetta odložila noviny a přemítala, jestli se ženský sloupek nakonec nemýlí. Jestli chce Marca, bude ho muset přilákat jinak. Cítila, že je hezká a že dorostla do ženských tvarů, jak říkala maminka. Její velké kulaté oči byly zelenohnědé, vlasy po ramena měla syté hnědé, vlnité a husté. Měla výrazný nos, ale byl úměrný k jejím výrazným lícním kostem, a plné rty. Její problém byl *bocca grande*, upovídánost, což se ukázalo jako nevýhodné v komunikaci s chlapci, s latinářem ve škole a s tou bábou ve stánku s novinami.

Elisabetta si lehla, opřela se o lokty a nasávala vůni Tibery s mléčně jantarovou vodou s vlnkami nahoře a pěnou v barvě slonoviny. Po hladině klouzaly vlašťovky, které sem chodily pít, bzučely cikády a hučely vážky. Břeh řeky lemovaly husté keře růžových oleandrů, deštníkové pinie a palmy a celou tu oázu přírody chránila před shonem a chvatem velkoměsta šedá kamenná zeď.

Elisabetta zabloudila pohledem k Ponte Rotto uprostřed řeky. Byl to bizarní pohled. Před staletími tento kamenný most spojoval břehy řeky, ale zub času ho ohlodal tak, že zbyl jediný oblouk, který čněl z vody a nikam nevedl. Římané mu říkali přetržený most, ale ona v něm viděla bojovníka, který přežil útoky živlů a stál tu navzdory samotné Tibeře, jež ho po stranách ovíjela černozeleňými výhony, jako by ho chtěla strhnout pod hladinu.

Za Ponte Rotto ležel Tiberský ostrov, jediný ostrov v řece, velký tak, že sotva stačil pojmut baziliku di San Bartolomeo all'Isola s vybledlou cihlovou zvonicí, kostel San Giovanni Calibita a nemocnici Ospedale Fatebenefratelli s řadami oken se zelenými okenicemi.

Naproti nemocnici stál bar GiroSport, který vlastnila Marcova rodina a bydlela nad ním. Elisabetta bydlela jen o pár bloků dál v Trastevere, bohémské čtvrti, kterou s tatínkem milovali. Maminka bohužel všechno milovat přestala.

V tu chvíli si Elisabetta všimla, že k nim kráčí Sandro Simone. Sandro byl její druhý nejlepší přítel a zároveň Marcův kamarád. Od malička tvořili nerozlučnou trojici. Sandro přicházel svým typickým krokem dlouhána a vítr mu rozháněl světle hnědé kudrny z podlouhlého štíhlého obličeje. I on měl svou osobitou krásu. Rysy měl jemnější než Marco a tělo jako ostře ořezanou tužku, štíhlé, ale silné jako kovové lano, které nese moderní most.

„Ciao, Elisabetta!“ Sandro došel až k ní, usmál se a odložil fez. Otřel si pot z čela, stáhl batoh z ramenou a sedl si. Podíval se do slunce a přimhouřil jasně azurové oči, nad nimiž se jako stříšky klebnuly dlouhé řasy. Měl dlouhý orlí nos a jemné rty přesně vykreslené ve tváři. Sandro bydlel na východním břehu řeky v židovské čtvrti nazývané Ghetto. Elisabetta, Sandro a Marco strávili celé dětství mezi Trastevere, Tiberským ostrovem a Ghettem, jezdili na kole, hráli fotbal a vůbec se chovali, jako by byl Řím jejich soukromým hřištěm.

„Ciao, Sandro.“ Elisabetta se usmála. Ráda ho viděla.

„Skočil jsem nám pro svačinku. Vezmi si.“ Sandro vytáhl z batohu papírový sáček, a jakmile ho otevřel, začala se z něj linout neodolatelná vůně *suppli*, rýžových kroket s rajčatovou omáčkou a mozzarellou.

„Grazie!“ Elisabetta si vzala *suppli* a ukousla si. Osmažená kůrčička byla křupavá, rajčatová omáčka krásně slaná a mozzarella správně horká, aby se rozpouštěla na jazyku.

„Kde je Marco? Přinesl jsem mu taky.“

„Někde s Angelou.“

„To je blbý.“ Sandro se zakousl do *suppli* a podíval se na noviny. „Co čteš?“

„Nic.“ Elisabetta vždycky ráda četla noviny, ale její oblíbení fejetonisté byli pryč, měla podezření, že je vyhodili. Už patnáct let byl

u moci Benito Mussolini a fašisté a pravidelnou součástí života se stala cenzura. „Všechny články jsou stejný, jak je úžasná vláda, nebo místo toho otisknou obrázky jako tohle.“

„Ukaž.“ Sandro si otřel ruce o ubrousek.

„Hele.“ Elisabetta mu ukázala obrázek italské venkovanky v tradičním kroji se dvěma dětmi v náručí. Přečetla mu titulky. „Správná fašistická žena rodí děti, plete a šije, zatímco muž pracuje nebo bojuje ve válce. To nejsou zprávy, ale propaganda, a vůbec, všechny ženy nejsou stejný.“

„Samozřejmě, že nejsou. Noviny nemají vždycky pravdu.“

„To teda nemají.“ Elisabetta si vzpomněla na ženský sloupek. Marco a Angela se ještě nevrátili.

„Pusť to z hlavy.“

„Když to nejde.“ Elisabetta s fašisty nesouhlasila, i když o tom s nikým jiným než se Sandrem nebo s Marcem nemluvila. Každého, kdo mluvil proti vládě, mohli zavřít do vězení a nařídít mu *confino*, vyhnanství, daleko od domova. Řím a Trastevere byly plné informátorů, a i když Elisabettina rodina nepatřila k žádné politické straně, umělci byli všichni orientovaní levicově.

„Takže nemáš ráda, když se ti říká, co máš dělat.“

„A kdo by to měl rád? Ty jo?“

„Ne, ale já si to tolik neberu k srdci.“ Sandro se k ní naklonil. „Poslouchej, mám úžasnou zprávu. La Sapienza mě přijala na stáž. Budu u profesora Levi-Civity.“

„Davvero?“ podivila se Elisabetta. „Ty budeš jako vysokoškolský student? Na univerzitě?“

„Jo. Bude to individuální studium.“ Sandro zářil hrdostí.

„Blahopřeju!“ Elisabetta měla radost i za něj. Byl to velký matematický talent, jeho nadání bylo zřejmé už na základní škole, tak by se přece neměla divit, že bude studovat na La Sapienze, součásti římské univerzity. „A to je ten profesor, co o něm pořád mluvíš, ten Levi-Civita?“

„Jo. Už se nemůžu dočkat, až se s ním setkám. Je to jeden z největších matematiků naší doby. Rozvinul tenzorový počet, který

použil Einstein v teorii relativity. Vlastně se od něj zrovna vrátil z Ameriky.“

„To je úžasný. A jak k tomu vůbec došlo? Jak ses ty k tomu dostal?“

„Doporučila mě Professoressa Longhi, tak jsem čekal, jak to dopadne. Teď jsem to byl říct mámě v nemocnici.“

„Ta je na tebe pyšná, co?“ Elisabetta Sandrovi matku obdivovala. Byla jednou z mála lékařek, o kterých věděla, a pracovala v porodnici v Ospedale Fatebenefratelli.

„To je, ale byla překvapená, že jsem jí neřekl, že se o tom jedná.“

„No to já taky. Proč jsi nám to neřekl?“ Elisabetta měla na mysli sebe a Marca.

„Nechtěl jsem, abyste o tom věděli, kdyby to nedopadlo.“

„Ale Sandro.“ Elisabettu najednou zaplavila vlna soucitu a náklonnosti. „To přece muselo dopadnout a Levi-Civita bude rád, že tě má. Jednou budeš slavný matematik.“

Sandro se zazubil. „A ty budeš slavná novinářka.“

„Ha!“ Elisabettu nenapadlo, čím by mohl být Marco, tak to pustila z hlavy.

„Jak můžeš číst na tom slunci?“ Sandro mžoural očima nad novinami. „Vždyť to oslňuje.“

„No jo, já vím.“

„S dovolením.“ Sandro jí vytáhl noviny z ruky a vstal.

„Ne, dej mi to.“ Elisabetta se zvedla a natáhla ruku, ale Sandro uhnul a něco s novinami dělal.

„To jsou samý nekrology.“ Elisabetta vždycky četla nekrology, protože v nich byly úžasné životní příběhy, tedy až na ty konce.

„Ecco.“ Sandro natáhl ruku a držel v ní čepici z novinového papíru. Dal ji Elisabettě na hlavu. „Tohle ti bude stínit oči před sluncem.“

„Grazie.“ Elisabetta se potěšeně usmála a Sandro ji najednou políbil. Bezděky políbila i ona jeho a cítila na jeho rtech teplou rajčatovou omáčku, dokud se od ní neodtrhl a neusmál se na ni. Oči mu zářily tak nějak jinak než obvykle a Elisabettu to přivádělo do rozpaků. Přece se právě rozhodla, že první pusu dá Marcovi.

„Sandro, co to děláš?“ Elisabetta se rozhlédla kolem, jestli to ostatní viděli. Spolužáci se ale skláněli nad úkoly a Marco, který se vracel s Angelou na řídítkách, byl ještě daleko.

Sandro se zazubil. „Copak to nevíš?“

„Ale ještě nikdy jsi mi pusu nedal.“

„Já jsem ještě nikdy nedal pusu nikomu.“

Elisabetty se zmocnilo dojetí. „Tak proč zrovna mně? A teď?“

Sandro se dal do smíchu. „Co je tohle za otázka? Jenom tobě!“

„Ale já myslela, že jsme jen kamarádi.“

„Jo? Jsme? Já –“ Sandro se chystal pokračovat, ale přerušil ho Marco. Volal na ně z dálky.

„Ciao, Sandro!“

„Ciao, Marco!“ mával na něj Sandro.

Elisabetta zamžourala očima a ta kouzelná chvíle mezi ní a Sandrem se vytratila tak rychle, že se až zarazila, jestli se jí to jenom nezdálo.



KAPITOLA 2 **MARCO**

KVĚTEN 1937

Marco šlápl do pedálů a zamířil od řeky po Lungotevere dei Pierleoni, široké třídě podél jejího východního břehu, domů. Slunce se ponořilo za stromy a házelo lesklé paprsky do města, které se ke konci pracovního dne probudilo do bujarého života. Auta troubila, řidiči pokřikovali a vzduch zahalily výfukové výpary. Chodníky se hemžily lidmi a obchodníci se tlačili do tramvají.

Marco, hlavu plnou Elisabetty, zrychlil. Byl do ní zamilovaný, ale ona se k němu chovala jako ke kamarádovi, jako vždycky. Ani jí nevadilo, když vzal Angelu na kolo. Cítil se zaskočený, což se mu v souvislosti s děvčaty nestávalo. Mohl si vybírat, jenže on chtěl

Elisabettu. Byla krásná, což by samo o sobě stačilo jako důvod, ale on miloval i to její nadšení, její sílu, její *oheň*. Dokázala všechno vymyslet, a i když se on s její inteligencí nemohl měřit, jednala s ním vždycky, jako by na tom byli stejně. Marco by se nezastavil před ničím, jen aby ji získal. Byl věznem své lásky.

Blesklo mu hlavou, že dnes zahlédl u řeky podezřele blízko Elisabetty Sandra, jako by o něčem zaujatě diskutovali, nebo dokonce sdíleli nějaké tajemství. Na Marca dolehla úzkost a pocítil záchvěv závesti nad poutem mezi Sandrem a Elisabettou, protože oni si spolu neustále povídali o knihách a tak. Ovšem Marco věděl, že Sandro a Elisabetta jsou jenom kamarádi a že Sandro nemá se ženami vůbec žádné zkušenosti.

Marco zabočil na Ponte Fabricio a pneumatiky mu poskakovaly po zvětralém travertinu. Tenhle most pro pěší byl nejstarší v Římě. Z obou stran měl zděné hrazení, a protože byl spojený s Tiberským ostrovem, byla to vlastně jeho ulice. Prokličkoval mezi obchodníky a elegantně objel kočku, která před ním proběhla. Vyjel na vrchol nízkého oblouku a zahlédl, že před jejich rodinným barem Giro-Sport nestojí otec, i když tam vždycky stával. To znamenalo, že Marco jde pozdě na večeri.

Zrychlil a sjel z mostu, minul bar a zamířil do bočního vchodu na Piazza San Bartolomeo all'Isola. Seskočil z kola, zasunul ho do stojanu a vběhl do baru plného lidí. Vyběhl nahoru, odhodil batoh a vešel do kuchyně tak maličké, že ji stačil naplnit párou jeden hrnec horké vody. Na zdech visely zarámované fotografie jeho otce na Giro d'Italia a kalendář s obrázkem slavného italského cyklistického závodníka Learca Guerri. Na malé policičce stála v rámečku fotografie papeže Pia XI., kříž ze suchého palmového dřeva a sádrová soška Panny Marie. Marcova maminka uctívala Ježíše Krista. Tatínek uctíval cyklistiku.

„Ciao, všichni!“ Marco políbil oba starší bratry Emedia a Alda a potom tatínka. Všichni už seděli u stolu.

„Marco!“ usmál se Emedio. Vypadal jako otcova mladší verze. Oba měli vlnité tmavě hnědé vlasy, výrazné čelo a husté obočí nad

černýma očima posazenýma daleko od sebe, široký nos a úzké rty. Marcův tatínek měl stále ještě svalnatou postavu profesionálního cyklisty, stále opálenou pleť a jizvu na horním rtu od toho, jak na něho v horské farmářské oblasti Abruzzo, kde vyrostl, zaútočil vlk. Vyprávělo se, že Marcův tatínek, kterému v té době bylo jenom deset let, hlídal ovce, když vlk zaútočil. Chlapec ho ale přemohl a zahnal. Nikdo, kdo Beppeho Terrizziho znal, o pravdivosti té historky nepochyboval.

„*Ehi, fratello.*“ Aldo se usmál jako vždycky s usilovně sevřenými rty, protože měl křivé přední zuby. Podobu zdědil z rodu Castelicchi, byl klidnější, oči měl blízko u sebe a na bradě typický dolíček. Aldo byl ze všech bratrů nejmenší, ale miloval cyklistiku a ještě u stolu měl na sobě propocení bílý dres a cyklistické šortky. I kdyby si maminka přála, aby se na oběd převlékl, nikdy by to neřekla. Ona byla zkrátka taková. To věděl každý, kdo někdy přišel do jejich domu.

„Mamma, to vypadá skvostně. *Brava.*“ Marco ji políbil zrovna ve chvíli, kdy naběračkou nalávala rajčatovou omáčku s bílými kousky krabího masa na talíř špaget jako první chod. Z husté červené hmoty čněla jasně oranžová rozečkaná klepeta a z jedinečné kombinace rybí a rajčatové vůně se mu začaly sbíhat sliny.

„*Ciao.*“ Maminka se na něj usmála vlídnýma malýma světle hnědýma očima. Nad dřezem se vznášela pára a kroutila jí tmavé pramínky vlasů, které se uvolnily z dlouhého copu. Měla plochý nos, široký úsměv a upřímnou, přívětivou tvář dívky z venkova. Marcovi rodiče byli *contadini*, pocházeli ze zemědělských rodin a vyrostli mezi kozami a kuřaty. Vzali se a odstěhovali se do Říma, kde otec zúročil svou cyklistickou pověst v baru GiroSport. Do jeho kavárny chodili zaměstnanci nemocnice, místní, fanoušci cyklistiky, nazývaní *tifosi*.

„Tak si sedni, synku,“ oslovil ho otec z čela stolu.

„Tumáte, kluci.“ Maminka položila talíř špaget před tatínka. Nejdřív servírovala jemu a potom teprve ostatním. Před jídlem se pomodlili a potom všichni jedli rychle, jen Marco si labužnický vychutnával každé sousto, zatímco tatínek zpovídal Alda, jak trénuje.

Emedio nebyl cyklistikou zasažen, protože se stal knězem. Marco by nikdy takové oběti nebyl schopen, protože má přece povinnost k ženskému pohlaví. A jednou k Elisabethě.

Maminka se obrátila k Emediovi, který byl zaměstnaný v úřadu Svatého stolce. „Něco nového?“

„Slyšela jsi o té německé encyklice na Květnou neděli?“

„Ne, o co jde?“

„*Mit brennender Sorge*. To znamená v němčině ‚S palčivou úzkostí‘. Svatý otec vydal encykliku, která se distribuovala do skoro třiceti tisíc německých chrámů jako přímý vzkaz německým katolíkům.“ Emedio se naklonil blíž. „Při tom sepisování asistoval kardinál Pacelli, ale to je jen mezi námi.“

Maminka zvedla ukazováček ke rtům, jako by si je zamykala, a mrkla na něj. Vatikánské drby podle ní byly ty nejlepší.

„Tu encykliku četli kněží v německých farnostech před svým shromážděním. Bez jakéhokoliv předchozího varování. Dovedeš si představit všechny ty kostely – a nikde to nesmělo uniknout? Tisklo se to a distribuovalo v naprosté tajnosti.“

„A proč v tajnosti?“ Maminka se zamračila. „Je to přece slovo našeho Svatého otce.“

„Opakovalo se tam jeho učení, že by němečtí katolíci měli následovat Boha, a ne Hitlera. A jako reakci na to Hitler poslal gestapo zatknout všechny, kdo to tiskli a distribuovali.“

„To je hrůza!“

Tatínek si přeměřil Emedia přísným pohledem. „Žádnou politiku u stolu.“

Emedio zmlkl a maminka se kousala do rtů. Tatínek byl fašista *della prima ora*, tedy od roku 1919, tudíž ještě před pochodem na Řím v roce 1921, když král jmenoval Mussoliniho ministerským předsedou. Otec, který byl od přírody tradicionalista, věřil, že strana bude nakloněná malým podnikatelům a že vnese do Itálie zákon a řád.

Tatínek si odkašlal. „No, jak jsem říkal, tohle bude pro Giro důležitý rok a já vím, kdo si odnese růžový dres. Já prorokuju, že to bude Bartali.“

Aldo přikývl. „Souhlasím. Ale sázím ještě na Biniho. A Olma, když byl tak rychlý v závodech Milán – San Remo.“

„Ne, špatně.“ Tatínek usrl vína. „Milán – San Remo je hračka pro děti. A navíc vyhrál Del Cancia. Prohraješ sázku, Aldo.“

„To už je nakonec jedno, kdo vyhraje, ale neměl by si oblíkat ten růžovej dres. No jen si to představ. Růžovej?“ Aldo se uchechtl a Marco tušil proč. Mussolini vyhlásil, že růžová je zženštilá barva a že jak fašisty, tak *tifosi* jedině mate.

Tatínek se ironicky usmál. „O barvu dresu nejde. Jde o ten úspěch. Co, Marco?“

„Ano, Papa.“

„Marco, podívej, já jsem dnes stál u okna a sledoval jsem tě, jak jezdíš. Přišel jsi pozdě na večeri.“

„Omlouvám se, Papa.“

„O to mi nejde.“ Tatínek si opřel rozložitá předloktí na stůl a pozoroval ho velmi zaujatým pohledem. „Jezdíš moc dobře. Držíš si stopu. Dokonce jsi nabral rychlost. Překvapil jsi mě.“

Marco ho nechal domluvit. Cítil, jak se mu svírá žaludek.

„Viděl jsem i to s tou kočkou. Vběhla ti do cesty, ale ty jsi nepromarnil ani vteřinu. Je čas, abys začal doopravdy trénovat. Představ si, co všechno bys pod mým vedením mohl dokázat, synku. Jednou ti bude patřit *maglia rosa*. Můžeš vyhrát Giro, nejprestižnější závod v Itálii. Můžeš se zapsat do dějin cyklistiky.“

„Papa, já nejsem tak dobřej,“ odpověděl Marco, protože trénovat na kole bylo to poslední, co by chtěl.

„Ale mohl bys být. Máš to v krvi.“

Aldo se zamračil. „Papa, a co já? Já trénuju jako o život.“

Otec se otočil k Aldovi. „Už jsem ti to říkal. Nenabíráš svaly tak, jak bys měl. Nejdeš moc dopředu. Netrénuješ, jak je potřeba.“

„Já se snažím.“

„Tak pokračuj. Dokaž mi, že nemám pravdu. I tak, dva jsou lepší než jeden. Můžete trénovat společně.“ Otec se obrátil zpátky k Marcovi. „Synku, začneš hned dnes večer. Jasný?“

„Ano, Papa,“ odpověděl Marco, protože neměl na vybranou.



KAPITOLA 3

SANDRO

KVĚTEN 1937

Sandro seděl sám u stolu v jídelně. Oknem sem proudil noční vzduch a křišťálový lustr vrhal tlumené světlo na jeho notes. Rodina právě dovečeřela a on měl pracovat, jenže měl plnou hlavu Elisabetty. Nechápal, jak je vůbec možné myslet na cokoli jiného, když je člověk zamilovaný. Žasl, jak to lidé každý den dělají. Jeho ještě nikdy v životě nepotkalo, že by něco *cítil* tak silně. Díky své inteligenci byl schopný intenzivně přemýšlet, tak u něj asi až dosud myšlení převažovalo nad citem.

Nedokázal myslet na nic jiného než na to, jak ji u řeky políbil. Ta vzrušující blízkost jejího těla. Byla mu blíží než kdykoli předtím. Miloval na ní všechno, ale hlavně to, jak se k němu stavěla. Když se projevil jeho výrazný intelekt, všichni se k němu začali najednou chovat jinak, ať už dobře, nebo špatně, zkrátka jinak. Učitelé ho milovali a spolužákům připadal divný. Elisabetta to tak ale neviděla. Od samého začátku ho měla ráda pro to, co je uvnitř v něm, a tak před ní mohl být sám sebou.

Sandrův pohled se zatoulal k oknu. Rodina Simoneových bydlela v jednom z domů kolem elegantní Piazza Mattei na severní straně Ghetta. Byt měli ve třetím patře v zešíkmené části noblesního Palazzo Costaguti a oknem viděl na sousedy. Giovanni Rotoli zrovna pracoval u stolu a o patro níž Nardunovi, postarší manželský pár, četli noviny. Ghetto bývalo v noci tiché a jediným zvukem tu byla voda bublající dole ve Fontana delle Tartarughe, želví fontáně.

Sandro žil v Ghettu rád. Byla to nejstarší žijící židovská komunita v západní civilizaci. Vznikla před téměř dvěma tisíci let, když Jeruzalém připadl císaři Titovi a ten zlikvidoval jeruzalémský chrám a přivedl Židy zpátky do Říma jako zajatce. Dobyty Jeruzaléma

připomínal Titův oblouk na římském Foru, v němž lidé nežidovského původu viděli jen impozantní stavbu, ale pro mnoho Židů to byl symbol poroby. Ghetto bylo postaveno v roce 1555 a papež Pavel IV. kolem něj nechal vybudovat hradbu, jejíž brány se v noci zamykaly a hlídaly je stráže, za což komunita musela platit. Tehdy žily v Římě tisíce Židů a ti museli nosit na oblečení viditelné žluté značky a žít v Ghettu, což znamenalo, že okolo sto třiceti domácností se muselo vměstnat do hrstky městských domů na území menším než tři hektary. Ghetto se stalo nejméně vyhledávanou čtvrtí ve městě. Leželo v záplavové zóně, kde se každou zimu rozvodnila Tibera a se záplavami přinášela malárie a další nemoci. Ulice byly úzké a tmavé, propouštěly málo světla a bránily dostatečné cirkulaci vzduchu. U vchodů byly postaveny kostely a židé museli poslouchat kázání, která je vybízela ke konverzi.

V roce 1870 Řím splynul s novým italským národem, hradba kolem Ghetta byla roku 1888 stržena a Židé dostali svobodu. Ghetto bylo vyčištěno a podél břehů Tibery byla postavena protipovodňová hráz. V roce 1904 byla vysvěcena nádherná synagoga Tempio Maggiore se čtyřbokou kupolí, která ji odlišovala od stovek kostelů s kulatými věžemi. Říkalo se dokonce, že synagoga měla být nejvyšší budovou v Římě, protože bazilika svatého Petra stála oficiálně na území Vatikánu. Synagoga se stala duchovním domovem židovské obce. Mnoho římských Židů stále žilo v Ghettu, i když ti movitější se odstěhovali jinam. Sandrův domov vlastnila rodina jeho otce po celé generace, a tak by nikdy ani nepomysleli na stěhování, i když na tom byli lépe než jejich sousedé.

Sandrový myšlenky přerušila hádka z kuchyně, kde se o něčem dohadovala jeho sestra Rosa s maminkou. Tatínek Massimo byl ve své pracovně a Sandro slyšel, jak zavírá dveře. Rosa, která dělala tlumočnici na britské ambasádě, se dovedla hádat v pěti jazycích. Najednou sestra vyběhla z kuchyně a uhlašovala si rukou lesklé tmavé lokny. Byla krásná. Měla bystré hnědé oči, rovný nos a plně vyhlížející rty, zvlášť když použila rtěnku. Byla o deset let starší než

Sandro a vždycky se elegantně oblékala. Dnes měla na sobě modré šaty s úzkým páskem.

Rosin znepokojený pohled padl na Sandra u stolu. „Já se z ní zblázním!“

„A co se stalo?“

„Chci do Londýna,“ řekla a sedla si. „Mám volno a platím si to sama, ale ona mě nechce pustit. Jsem přece dospělá a můžu si o sobě rozhodovat sama.“

„Když jsi dospělá, tak proč se ptáš, jestli tě pustí?“

Rosa zaváhala. „Když odjedu jen tak, tak zešílí.“

„Ona to skousne. Víš, že si vždycky dovedete odpustit.“

„Možná máš pravdu.“

„Určitě mám pravdu.“

Rosa se podívala na jeho notes. „Co děláš? Pochopila bych to?“

„Ne.“ Sandro zauvažoval, jestli by mu Rosa nemohla poradit s Elisabettou. „Upřímně, moc jsem s tím nepokročil. Protože jsem se zamiloval.“

„Na to jsi ještě moc mladej.“

„Ty jsi zase moc stará na to, aby ses ptala mámy na dovolení.“

Rosa se zasmála. „Ale vypadáš vážně. A ne zrovna šťastně.“

„A co je vážnější než láska?“ Sandro už nedodal, že Elisabetta je dívka, kterou je nutné brát vážně. Pochyboval, že by to sestra pochopila, protože ráda bývala cynická.

„Tak jo. Do koho ses zamiloval?“

„Do Elisabetty.“ Sandro rád říkal její jméno.

„S tou přece kamarádíte s Marcem. Jste jak tři mušketýři. A bere te ji jako kluka.“ Rosa se na něho podívala, jako kdyby byl blázen. „Myslíš, že se tohle ženám líbí, *génie*?“

Sandro si tedy nemyslel, že existuje génius přes ženy. Kromě Marca. „Tak co tomu říkáš? Poradiš mi?“

„Jistě.“ Rosa se k němu posunula blíž. „Začni tím, že jí pochválíš vlasy nebo šaty a řekneš, že jí to sluší. To bude základ, aby sis ji získal. Ale neříkej to všechno najednou. Rozděl si to do pár dnů. Dej lásce čas pracovat.“

„Když to takhle říkáš, tak to zní jako kouzlo.“

„Ono to svým způsobem kouzlo je. A přines jí dárek. Co má ráda?“

„Noviny.“

„Myslela jsem něco romantickýho. Třeba květiny.“

„Knihy jsou romantický. Ona ráda čte.“

Rosa zvedla oči v sloup. „No tak jo, tak knihu. A pak, až tohle všechno uděláš, tak jí řekni, že ji miluješ, a polib ji.“

Sandro si nikdy neuvědomil, že by jí měl přinést dárek a až *potom* ji políbit. Evidentně to má kroky jako třeba matematický důkaz a on je udělal špatně. Připadal si jako hlupák a to se mu nelíbilo. „Co když ve mně vidí jen kamaráda?“

„Bud' optimistický. Tvoje city vyrostly postupně, tak její třeba vyrostou taky.“

„Ale co když má ráda někoho jinýho?“

Rosa se přívětivě usmála. „To není možný. Kdo je lepší než ty?“

„Marco.“

„Ale ne.“ Rose povadl úsměv na rtech. „Marco ji má taky rád?“

„Marco je lepší, co?“

Rosa se dala do smíchu. „Ne! Dělal jsem si legraci!“

„Fakt?“

„Fakt.“

Sandro jí nevěřil, ale už se na nic neptal.



KAPITOLA 4 **MARCO**

KVĚTEN 1937

Noc byla chladná. Marco jel za bratrem Aldem, který zabočoval na Lungotevere Aventino. Široký bulvár byl ucpaný hustým provozem a Marco nechápal, proč jede bratr před ním. Vždycky trénovali

konvenční metodou, střídali se a tím šetřili energii. Marco začínal lapat po dechu a páčila ho stehna. Jestli jeho něco bolí, tak pro Alda to musí být skoro nesnesitelné.

Marco prudce nabral rychlost a bratra dohonil. „Aldo, zpomal!“

„Ne!“ Aldo šlapal jako blázen. Po obličejí mu stékal pot a vpíjel se mu do dresu.

„Co se děje? Zastav!“

„Nech mě na pokoji!“ Aldo zrychlil a Marco také. Řítili se vedle sebe, pokrevní soupeři. Marco chytil Alda za předloktí a obě kola se divoce zakymácela, ale Marco byl silnější jezdec a Alda udržel a přinutil ho zpomalit. Kolem nich svištěla doprava, jak prudce zastavili, těsně vedle sebe.

„Co se děje?“ křičel Marco rozzlobeně. Nahrbil se, těžce oddechoval a v ústech cítil pach výfukových plynů.

„Nechci s tebou jezdit!“ Ve světle reflektorů se Aldovi zlostně zablesklo v očích.

„Protože to chce Papa? Já za to nemůžu! Já nechci závodit!“

„To vědí všichni, jen on ne!“

„Tak mi to nevyčítej!“

Aldo těžce vydechl. „Marco, poslouchej. Já jsem ti to nechtěl říct, ale já po nocích netrénuju. Jen to předstírám. To proto nedělám pokroky.“

„Jak to myslíš?“ Marco se cítil zaskočený.

„Prostě jezdím někam a ty mi to kazíš. Nemůžu večer jezdit s tebou.“

„O čem to mluvíš? Kam teda jezdíš?“

Aldo zaváhal. „Mám přítelkyni.“

„Ty? Pan Stydlín?“ Marco se dal do udiveného smíchu. „Bravo, Aldo! Už jsi sám moc dlouho, brácho!“

Aldo se nepřestal mračit. „Ona je vdaná.“

„Vdaná?“ opakoval Marco znepokojeně. Aldo už jednou prožil zklamání a byl příliš rezervovaný na to, aby se hnal do sňatku, a jeho předchozí citová vzplanutí nikdy nenašla odezvu. Proto by

ovšem mohl jednat ve vztahu k druhému pohlaví naivně a spousta manželů je velmi žárlivých.

„Nikomu to neříkej. Mámu a tátu by to zabilo.“

„Jasně.“ Marco přikývl, protože maminku dobře znal. Na to by jí ani růženec nestačil.

„Jak dlouho se stýkáte?“

„Asi půl roku. Seznámili jsme se náhodou, na ulici. Její manžel má noční směny, tak to je jediná možnost, jak se vidět.“

„Miluješ ji?“

„Moc. Bolí mě, že s ní nemůžu být pořád, ale *nemůžu* ji přestat milovat.“

Marco přesně totéž cítil k Elisabethtě. Celý život byli spolu, a kdyby měl určit okamžik, kdy se do ní zamiloval, bylo to v jedenácti letech. Upadla mu do náruče, když hráli fotbal, a v tu chvíli mu celým tělem projelo to nečekané teplo jejího doteku jako elektrický šok.

Aldo se zavrtil na sedle. „Jedu za ní. Sejdeme se na mostě v půl jedenáctý. Dojedeme domů společně, jakoby nic. Ahoj.“

„Ahoj.“ Marco cítil směsici hrdosti a obav a díval se za Aldem, dokud mu jeho bílý dres nezmizel z dohledu.



KAPITOLA 5 **ALDO**

KVĚTEN 1937

Aldo nechal Marca a ujížděl po Via dei Cerchi, překvapený, že svou historkou bratra přesvědčil. Neuměl lhát, protože nikdy lhát nemusel, až teď. Věděl, že tuhle historku Marco vezme, protože romantická láska v jeho životě hodně znamená. Ale Aldo je sám sebou, a i když u žen neměl štěstí, věřil, že láska má mnoho forem. Láska k Bohu, láska k vlasti. Bylo v něm víc, než rodina tušila. Zvolil si

vlastní cestu životem a vsadil víc, než by si kdy byl představil. A už z toho nebylo návratu.

Předklonil se a vyrazil směrem na jih k tichému předměstí. Provoz řídil a objevily se stromy a trávníky a bylo jich čím dál víc. Noc potemněla, protože ubývalo pouličních lamp i světla z okolí. Na čele ho studil pot. Zhluboka se nadechl. Vzduch voněl trávou, senem a hnojem. Projel kolem Circo Massimo, kde v tuhle hodinu nebylo ani živáčka, a stále stejnou rychlostí se prohnal kolem trosek Terme di Caracalla, z nichž byla vidět jen robustní silueta ve tmě.

Dojel na Via Appia Antica, nejstarší ulici tohoto starého města. Provoz tu byl řídký, ale jízda na kole přesto nebyla bezpečná, protože musel dávat pozor, aby se mu nezaklínily pneumatiky mezi dlažební kameny, a cesta byla úzká, postavená jen pro chodce, koně a vozy. Nad hlavou měl klenbu z větví stromů a usilovně se snažil v té tmě něco vidět. Po chvíli už nebyla kolem žádná světla a žádné domy a stavení. Kdyby nesvítíl měsíc, Aldo by neviděl, kam jede.

Dres měl promáčený, stehna ho páčila a srdce mu divoce bušilo. Držel si rychlost, i když tu foukal silnější vítr a cesta vedla do kopce. Dojel na širokou otevřenou pastvinu poblíž lomu, kde se těžil sopečný kámen pucolán, a přejel špinavou cestu, která tam vedla. Pátravě se rozhlédl po zarostlé rokli u osamělého stromu, což bylo určené místo.

Dojel na ně, seskočil z kola, vytáhl baterku z taštičky pod sedlem a rozsvítil ji. Rozhrnul houští a pod ním se na zemi objevila další zamaskovaná kola. Nechal u nich i to své a přikryl ho houštím, což v téhle venkovské krajině ani nebylo nutné, ale nechtěl riskovat. Došel třicet kroků směrem na jih a osvítíl baterkou místo, kde bylo nastláno víc zelených výhonů. Rozhrnul je a za nimi se objevila chodbička, do které se sotva vešel. Přikrčil se jako na kole a prodíral se dovnitř. Houští kolem vstupu vrátil na místo. Svítil si na cestu baterkou. Tunel měl všechny stěny z hlíny a vedl do starých katakomb, do podzemního pohřebiště starých křesťanů se stovkami tisíc hrobů. Skutečná *necropolis*, město mrtvých. O některých vchodech

se vědělo, ale o některých ne, čímž se katakomby stávaly ideálním místem pro schůzky.

Aldo se prodíral tunelem a klesal níž a níž. Dostal se až na dno krypty a ocitl se v úzké chodbě dole plné čehosi. Vzduch tu byl nejstudenější a chladil ho na kůži přes mokrý dres. Z respektu k tomuto posvátnému místu se pokřivoval. Stěny po obou stranách na sobě měly *loculi*, obdélníkové výklenky patrovitě nad sebou vyhloubené v *tufu*, šedočerveném sopečném kameni. Byly navrstvené od podlahy až ke stropu a celou chodbu tak lemovaly pozůstatky dávných křesťanů zabalené v plátnech, uzavřené v *loculu* a ještě pevně zahrazené uvnitř hrobky pískovcem. Tu a tam zahlédl kratší hroby dětí.

Aldo utíkal ledovým bludištěm. Vzal život do svých rukou tím, že sem přišel. V devatenácti už je dost starý, aby šel za hlasem srdce, i když ho vede do temného tunelu. Přidal se k buňce horlivých antifašistů stojících proti režimu a tím se stal nepřítelem státu. Město bylo plné informátorů a příslušníci Mussoliniho tajné policie, organizace OVRA, cílící na potírání antifašismu, beztrestně zatýkali, mučili a zabíjeli antifašisty na potkání.

Aldo se snažil být synem, jakého si otec přál, cyklistou a fašistou, ale od samého začátku měl o straně pochybnosti. Když byl mladší, viděl na procházce s otcem, jak na ulici zmlátili ševce za to, že si dovolil vtípkovat o černých košilích. Tatínek mu vysvětlil, že ten člověk patří k radikálnímu rvavému křídlu strany, ale ten zločin v Aldovi vzbudil pochybnosti, jestli ta rvavost není spíše pravidlem než výjimkou.

Všiml si, že se ve škole změnily učebnice, že jsou najednou plné propagandy a že Mussolini zajistil nízké ceny rádií, aby se ke každému dostaly jeho projevy. Strana vyzdvihovala ultravlasteneckou hrdost *Romanità* v Římě, *Italianità* v Itálii a to také Aldovi dělalo starost. Nevěřil, že je nějaká rasa nadřazená jiné, ve všech lidech viděl Boží děti, Otcem milované. Aldo sdílel mamčinu hlubokou víru, a tak ho děsilo, když přihlížel, jak fašisté následují Mussoliniho, jako by to byl samotný Kristus, jak ho nazývají

Il Duce, jak nahrazují Desatero Božích přikázání svými vlastními desaterý pravidel. Z Aldova srdce by nikdy žádný smrtelník nemohl vytěsnit Boha. Sledoval Mussoliniho vzestup a den ode dne v něm rostla sklíčenost. Na srdci cítil tíhu a připadal si, jako když žije život naruby. Až si uvědomil, že musí vstát a začít bojovat za vlast, kterou miluje.

Šel dál chodbou, a jak se blížil k ostatním, slyšel ozvěny jejich hlasů pokroucených všemožnými dialekty, protože to byli lidé ze všech koutů Říma a jeho okolí. Scházeli se už šest měsíců, ale měnili místa schůzek pro případ, že by je někdo sledoval.

Aldo přidal do kroku, hnán svým cílem, a pospíchal za světlem na konci chodby.



KAPITOLA 6 **ELISABETTA**

ČERVEN 1937

Okenicemi probleskovalo ranní světlo, ale Elisabetta už byla vzhůru a mazlila se s mourovatým kocourkem Ricem. Měl dokonale symetrickou hlavičku, drobný čumáček, oči zelené jako vody Tibery a tlamičku, ve které se občas ukázal nějaký ten zub jako doklad toho, že jde o šelmu. Rico byl výborný myšar a občas ji kousl, ale vždycky jen tak v dobrém. Jinak přijímal náklonnost, kterou ho zahrnovala, protože se pokládal za to nejdůležitější v jejím světě a možná v celé Itálii.

Elisabetta vstala z postele a svlékla si noční košili, zastavila se a poměřovala si poprsí, držela je v dlaních, jako by to byly váhy. Pamatovala se, kdy se jí poprvé prsa na hrudníku začala rýsovat. Připadala jí jako takové olivy pod kůží, jenže potom z oliv vyrostly meruňky, pak citróny a nakonec pomeranče. Určitě už měly dost šťávy na to, aby si zasloužily podprsenku.

Oblékla si uniformu a potom otevřela okenice a nadechla se přírodní vůně jasmínu, který jí rostl pod oknem plným osazených květináčů. Milovala květiny a snila o zahradě, až bude dospělá, aby mohl Rico okusovat petrželovou nať.

Obloha byla jasná a nad východním břehem řeky nad Ghettem vyšlo slunce. Elisabetta věděla, že Sandro asi vstává, a přemítala, jestli na ni myslí, když jí dal tu pusu. Bylo to zvláštní, ale nepřipadalo jí, že by se mezi nimi od té doby něco změnilo. Marco byl pořád stejný, ale projevoval zájem spíš o Angelu než o ni. Elisabetta zauvažovala, jestli kluci za ty potíže vůbec stojí.

Vyšla z ložnice a s Ricem v patách – ocas nesl jako vykřičník, protože všechny kočky mají ve svém repertoáru interpunkci – pospíchala do kuchyně. Než došla k lednici, kterou zdědili po sousedovi nahoře, když umřel, Rico vyskočil na stůl. V lednici našla konzervu sardinek, pár jich rozmačkala na talíř a rozdrtila olejovité šedé maso a křehké kostičky.

Zapnula kávovar, vyndala *fette biscottate*, dvakrát pečený chleba, a dala ho na talíře. Jedla a Rico předl a přezvykoval a znělo to jako zvuk prádla na valše. Káva začala překapávat a Elisabetta se otočila od sporáku a nalila mamince a tatínkovi.

„Mamma, káva!“ volala a maminka přiběhla do kuchyně. Pospíchala ven vyučovat zpěv. Elisabettina matka Serafina měla obličej srdcovitého tvaru a pozoruhodně světlé modré oči, neobvykle drobný nos, výrazné lícní kosti a malá ústa. Karamelově hnědé vlnité vlasy měla vyčesané do volného drdolu a průsvitné šaty jí splývaly po elegantních křivkách těla. Oplývala neskutečnou krásou žen, které stojí modelem malířům, což také v minulosti dělala. Tak se seznámila s Elisabettiným otcem, když seděla modelem v jeho výtvarné třídě. I teď se nesla jako žena, která si je vědoma, jak působí na muže, i když jí v poslední době začínaly dělat starost vrásky, a na celé hodiny si proto přikládala studené obklady na koutky úst v naději, že jim předejde. Byla doma nešťastná a to její neštěstí bylo skoro až hmatatelné, jako by se stalo samostatným členem rodiny.

„Dobré jitro.“ Elisabetta jí podala kávu.

Maminka si ji vzala a zamžourala rozespalýma očima. „Jé, to je horký.“

„Mamma, já si myslím, že už fakt potřebuju podprsenku. Mohly bychom –“

„Ne, už jsem ti řekla, že ji ještě nepotřebuješ. Tak už s tím přestaň. Když jsem já byla v tvém věku, tak jsem měla dvojnásobný prsa.“

Elisabetta se začervenala. Maminka měla prsa jako grapefruity, ale to v tuhle chvíli nehrálo roli. „Já je mám ale i tak dost velký.“

„Řekla jsem ne. Jsi ještě moc mladá. Podprsenky nosí ženy, ne děvčata.“

„Já jsem ale jediná ve třídě, kdo ji nemá.“

„To není možný.“ Maminka se pousmála a odložila kávu.

„Jsem. Vidím jim to skrz košili a ony zase vidí mě. Dělají si ze mě legraci.“

„Tak si jich nevšímej. Ty je nepotřebuješ. Ženské jsou závistivé.“ Maminka si vzala *fette biscottate* a došla si k židli pro kabelku, ale Elisabetta ji následovala.

„Mamma, prosím, už jsem dost velká. Vždyť mi ji nemusíš kupovat. Já si ji ušiju, když mi dovolíš, abych si nechala, co vydělám. Učitelka na šití říkala, že bavlna stojí –“

„Basta. Přijdu pozdě.“ Maminka otevřela dveře, vyšla ven a zavřela za sebou.

Elisabetta se vzpamatovala ze zklamání, vzala tatínkovu kávu a *fette biscottate* a nesla je do obývacího pokoje, kde tatínek spal na pohovce. Obličej měl protáhlý a štíhlý, neoholený, a tmavě hnědé vlasy rozčuchané. Ve zdeformovaných prstech, které se mu nezašlechly po nehodě na kole, když byla Elisabetta ještě miminko, držel prázdnou láhev od vína. To zranění předčasně ukončilo jeho malířskou kariéru a po něm začal pít. Zdi jejich bytu byly pokryté jeho akvarely Trastevere, které zachycovaly kouzlo toho místa a tajemství jeho malých uliček, jež se ztrácely ve tmě. Elisabettě připadalo až nepochopitelné, že tohle mohl namalovat tatínek,

když viděla, v jakém stavu je teď, ale ukázaly jí barvy, které bývaly světlem jeho duše.

„Papa, dobré ráno, vstávej.“ Elisabetta položila snídani na stolek.

„Jé, moje hlava.“ Otec otevřel oči, hnědé a podlité krví, a usmál se. „Tobě to ale sluší. Já tě tak zbožňuju, ty můj miláčku.“

„Já tebe taky.“ Elisabetta to myslela vážně, i když maminka tatínka nazývala *ubriacone*, opilec. Rodiče se dřív často hádali, ale i to už teď ustalo a maminka se od něho distancovala. Elisabetta rozuměla jejímu smutku, ale nesdílela ho. Tatínek se mnohokrát pokoušel přestat pít, ale vždycky selhal a nenáviděl se za to. Ona mu to nemohla vyčítat, když si to tak nelitostně vyčítal sám, a věděla, že ji opravdu miluje. Ve víně je pravda a tatínek na ni vždycky mluvil přívětivě. Teď ji pohladil po tváři. „Miláčku, Betto, jsi šťastná? Jsi?“

„Jsem, Papa. Na, tady máš kávu.“ Elisabetta mu pomohla se šálkem k ústům.

„Vynikající.“ Tatínek se posunul na pohovce. „Po tom mě přestane bolet hlava. Co bych já dělal bez své holčičky? Ty máš silné srdce. Jako lev. Pamatuji na moje slova, na tomhle v životě moc záleží.“

„Jistě.“ Elisabetta se usmála, protože to slyšela už mnohokrát.

„Řekni mi, máš dnešní noviny? Co ten grázl, po čem jde teď? Přehlídka a pochody? Zbraně a železo? Ti idioti za ním jdou jako ovce! Jenže *on* je vlk!“

„Ššš, Papa.“ Elisabetta dostala strach, aby je někdo neslyšel, protože bydleli v přízemí a měli otevřené okno.

„Je tam hezky? Možná budu malovat *al fresco*.“ Tatínek znovu zavřel oči. „Namaluju něco nádherného, já to vím. Cítím to brnění v prstech. Svrbí mě po štětci.“

„Odpočiň si.“ I tohle Elisabetta už slyšela. Někdy přemýšlela, jestli to říká kvůli ní, a jestli vůbec ví, že už roky nemaloval. Políbila ho na zarostlou tvář a pak vstala a vzala prázdnou láhev. „Musím do školy. Tak zatím ahoj.“

„Jistě, ahoj, miláčku, světlo moje, moc tě miluju.“

„Já tebe taky, Papa.“

„Přines mi lahvinku, než půjdeš, ano, miláčku?“



KAPITOLA 7 MARCO

ČERVEN 1937

Marco pozoroval částčky prachu, jak víří v paprscích světla. Spolužáci mezitím vytahovali z batohů úkoly. Místnost byla malá a dusná. Jedinou dekoraci v ní představovala italská vlajka, velký dřevěný kříž, král Vittorio Emanuele III. a Il Duce na portrétech a nápis CREDERE, OBEDIRE, COMBATTERE – věř, poslechni, bojuj, tedy stranické krédo. Ve třídě sedělo třicet dalších studentů včetně Elisabetty a Sandra, všichni v uniformách.

Professoressa Longhi byla starší dáma se silnými brýlemi a drdolem z šedých vlasů, s nevýrazným pasem v tmavých šatech s emblémem trikolory. Mávla na povel, aby třída spustila „Giovinezza“, stranickou hymnu. Studenti vstávali rozmrzele, unavení tou rutinou před koncem školního roku. Nenapomínala je a Marco ji podezíral, že do strany vstoupila jen proto, aby si udržela zaměstnání.

Už párkrát si všiml, jak zvedala oči nad texty v učebnicích. Kolovala oblíbená slovní hříčka, že někteří učitelé vstupují do PNF, Partito Nazionale Fascista, a jiní do PNF, *Per Necessità Familiare*, aby podrželi rodinu. On sám se přesně tak cítil. Byl fašista kvůli otci a to byl jediný důvod. Srdcem vyznával lásku, a ne politiku.

Marco začal zpívat se spolužáky, hlasitě, aby rozesmál Elisabettu:

„Odvaha tvých bojovníků,
ctnost tvých průkopníků,
vize Alighieriho
dnes svítí ve všech srdcích.“

Marco se otočil, jestli se Elisabetta směje, jenže ona se dívala na Sandra, který seděl vpředu. Ve tváři měla divný výraz, takový u ní Marco ještě neviděl, a to znal všechny její výrazy. Vždycky zvedla pravé obočí, když poslouchala, mračila se, když četla noviny, a krčila nos, když se na celé kolo smála. A někdy vypadala zasněně, třeba když sledovala plátno kina. A bylo zvláštní, že se teď takhle dívala na Sandra.

Marco byl zmatený. Vzpomněl si na to odpoledne, kdy viděl Sandra a Elisabettu u řeky. Co když se mezi nimi něco stalo? Že by se postupně stali víc než kamarády? Žádný z nich mu nic takového neříkal, ale zase on taky žádnému z nich neřekl o svých citech. Marco si nedovedl představit, že by se Sandrem o Elisabettu souperil, a bylo pro něj nemyslitelné, aby jakákoli žena, i Elisabetta, stála mezi nimi.

„Sedněte si, studenti,“ vybídla je Professoressa Longhi, když dozpívali. „Tak se dáme do práce. Vezměte si eseje, co jste měli napsat.“

Marco se posadil, vyndal z batohu esej a skrýval ho dlaněmi, aby nikdo neviděl jeho písmo. Psal velkými a kostrbatými písmeny a jeho rukopis vypadal, jako by to psalo malé dítě. Učitelé v tom viděli nedbalost a lajdáctví, ale skutečnost byla horší. Číst a psát pro něho byl ještě v jeho věku oříšek. Spoluzáci četli lehce a bez problému i nahlas, ale on, jakmile se podíval na stránku, viděl místo slov změť klikyháků a jejich význam musel luštit z kontextu nebo z toho, co řekl učitel. Na první pohled nerozeznal slova kromě těch, co se často opakovala, jako Mussolini, až začínal mít obavy, že se prostě narodil hloupý, a styděl se za to. Známký měl čím dál horší a vloni si jeden učitel zavolal Marcovu maminku a nabádal ji, aby se Marco víc učil. Maminka mu to vyčítala a modlila se ke svatému Tomáši Akvinskému a svatému Josefu Kopertinskému, ale Marco věděl, že by bylo lepší, kdyby se modlila k svatému Judovi Tadeáši, patronu beznadějných.

„Dobře, tak začneme. Kdo by chtěl přečíst svůj esej nahlas?“

Marco zvedl ruku podle jedné ze svých lstivých taktik, kterými se snažil svůj nedostatek skrýt. Přihlásí se na čtení a nebude

čekat, až bude vyvolaný, aby měl všechno ve své režii. Potom bude předstírat, že čte esej nahlas, bude pohybovat očima, jako když čte, ale bude zkratka na dané téma mluvit spatra. Marco měl vynikající paměť, zapamatoval si všechno, co učitelé říkali, osvojil si všechny informace a miloval být středem pozornosti, a tak byl zábavný řečník. Nikdo ze spolužáků na tohle jeho tajemství nepřišel. Ale on měl každý den obavy, že se z krále třídy stane terčem posměchu.

Úkol z minulého dne byl esej na téma „Mussoliniho velikost z mého osobního pohledu“ a Professoressa Longhi vysvětlila, že esej musí být osobní, ne nějaké obecné pojednání, kterých byly plné učebnice a která prezentovala Il Duceho jako vůdce širokých mas, který drží v ruce zbraň, který s obnaženou hrudí sklízí obilí, který v brýlích řídí letadlo, přeskakuje překážky na koni, plave, cestuje, a dokonce si hraje se lvíčetem.

„Marco,“ vyzvala ho Professoressa Longhi, „přečti tedy svůj esej. Sandro, po Marcovi budeš číst ty.“

Marco vstal a došel před třídu, ale pak Professoressa Longhi zamýšleně dala hlavu na stranu, jako by dostala nápad. „Marco, víš co? Uděláme to tentokrát jinak. Vyměňte si eseje, ty budeš číst Sandrův a Sandro, ty budeš číst Marcův.“

„Ne, počkat,“ namítl Marco vyprahlými ústy. Jenže bylo pozdě, protože Sandro už šel před třídu.

„Na, Marco,“ podával mu svůj esej. „Dej mi svůj.“

„Já jsem to psal ve spěchu, tak je to takové zmatečné.“ Marco podal Sandrovi esej.

„Je to perfektní, napsané se zaujetím a dychtivě.“ Sandro se usmál a Marco si uvědomil, že ho Sandro chce krýt.

Professoressa Longhi na ně pokynula od stolku. „Marco, prosím, začni. Přečti nám Sandrův esej.“

„Ano.“ Marco se zoufale podíval na Sandrův úkol. Rozeznal tam pár slov, ale nebyl schopen esej přečíst, i když byl napsaný kamarádovým úhledným rukopisem. Srdce se mu rozbušilo a polkl naprázdno. Zalétl pohledem k Elisabettě a viděl, že se na něho dívá

s úsměvem plným očekávání. Neunese její reakci, až zjistí, že Marco ani neumí číst. Ona milovala noviny a knihy a takhle se do něj nikdy nebude moct zamilovat. Bude ho litovat a on si před ní bude připadat méněcenný.

„Marco?“ začal najednou Sandro. „Nevadilo by, kdybych já přečetl tvůj esej první?“

„Samozřejmě.“ Marco, který byl ve tváři celý rudý, přikývl.

Sandro si odkašlal. „Jak každý ví, můj koníček je cyklistika a tak také vidím Mussoliniho. Jako cyklistu, který musí udržet rovnováhu v každém terénu. Il Duce vede Itálii...“

Marco užasle poslouchal. Sandro rozluštil některé jeho kliky-háky o cyklistice a zbytek si vymyslel. A tak vyprávěl o Mussolinim jako o cyklistovi a vymyslel si pár postřehů o tomto sportu, které tak Marca mohly napadnout. Takového počínu byl schopný jenom kamarád, který ho dobře znal. Třída poslouchala až do konce a potom tleskala.

Professoressa Longhi pokývala hlavou. „Marco, to je krásný esej. Tak teď přečti ty Sandrův, ano?“

„Jistě.“ Marco si uvědomil, že si esej může vymyslet i on. „Benito Mussolini vyniká v literatuře, ale především v matematice. Matematika vyžaduje logické následování pravidel, podobně jako samotný fašismus...“ Marco pohyboval očima tam a zpět po řádcích a Sandro přikyvoval, jako by Marco četl slovo od slova, co on sám napsal. Marco dočetl esej, s červenými tvářemi se poklonil a všichni opět tleskali.

„Bravi, chlapci!“ Professoressa Longhi celá zářila. „Sandro, to je nejpromyšlenější esej, co jsem kdy slyšela!“

Chlapci se společně vrátili do lavic.

Elisabetta se na oba usmívala a Marco se s úlevou posadil. Určitě se mýlil, mezi Elisabettou a Sandrem se ten den u řeky nemohlo nic stát.



KAPITOLA 8 **SANDRO**

ČERVEN 1937

Sandro si vzdychl a sedl si vedle maminky. Venku za oknem už se setmělo a na stole byl prostřený sváteční porcelánový servis, stříbro a křišťálové skleničky. Sandrova sestra se v Londýně seznámila s novým nápadníkem a dnes ho přivede na večeři. Měli ovšem zpoždění, ale nejen oni, i tatínek Massimo. Maminka měla zlost, protože, jak vždycky říkávala, nedochvilnost se odpouští jen miminkům, co se narodí po termínu.

Maminka Gemma byla elegantní dáma. Dnes měla na sobě koktejlové šaty ze šedého plátna, perlový náhrdelník a k němu náušnice. Prošedivělé vlasy nosila elegantně stočené, oči měla šedomodré a na nich kovové brýle posazené na dlouhém nose. Obličej měla podlouhlý a ušlechtilý a šiji jako z Modiglianiho obrazu. Po dlouhém dni v nemocnici byla unavená. Sandro byl hrdý na to, že má maminku lékařkou, i když si o ní sousedi leccos suškali, protože správná matka je přece doma.

Z kuchyně, kde jim hospodyně Cornelia Rossi chystala večeři, se linula vůně smažených muší a opečených brambor. „Mamma, nemůžeme začít jíst?“ zeptal se Sandro, protože mu kručelo v břiše.

„Ovšemže nemůžeme. Musíme počkat na ostatní.“

„Dottorressa, já už to ale nemůžu moc dlouho sušit v troubě.“ Vešla Cornelia, podsaditá bodrá vdova mezi šedesátkou a sedmdesátkou, s podnosem v rukou. Bývala to Sandrova chůva a potom u rodiny zůstala jako hospodyně. Sandro ji miloval jako druhou mámu. Měla tmavé, stále přimhouřené oči, široký nos a z tváře jí nikdy nemizel úsměv.

„Chápu, děkuju.“ Sandrova maminka zakroutila hlavou. „Bude me čekat, i když to vychladne.“

Cornelia postavila podnos na stůl. „*Buon appetito*. Sandro, udělala jsem *olive all'Ascolana*.“

„Děkuju!“ odpověděl Sandro. Cornelia byla z Ascoli Piceno a její specialitou bylo tohle osobité jídlo, závitky obalované ve strouhance, plněné jehněčím masem, hovězím, sýrem, zeleninou a kořením. „Mamma, prosím, můžu začít?“

„Jen ochutnat.“

Sandro si vzal smažený závitek a na jazyku se mu rozlila exploze chutí. Obal byl tenký a křupavý a masová náplň teplá a kořeněná. „Vynikající, Cornelié.“

„Ano, *grazie*.“ Maminka sáhla po závitku.

„Rádo se stalo.“ Cornelia se usmála a odešla z pokoje.

Gemma se otočila k Sandrovi. „Tak co bylo dnes ve škole?“

„Dobrý. Vyzvedl jsem si další úkol od Enza, asistenta Levi-Civity.“

„Výborné.“ Maminka zamyšleně žvýkala. „Baví tě to?“

„Jo, ale je to těžký.“

„Ty na to máš.“ Maminka se usmála. „Už ses osobně setkal s Levi-Civitou?“

„Ještě ne. On je pořád ve své pracovně, nemá čas.“

„Možná by ses mu měl představit. Jsem přesvědčená, že s takovým nadaným mladíkem se rád setká.“

Sandro se zasmál. „Levi-Civita jednou našel chybu v Einsteinych výpočtech v tom spise *Entwurf*. Opravdu si myslíš, že touží po setkání s obyčejným studentem z místního lycea?“

Maminka se rozesmála. „Z tebe by jednou mohl být druhý Levi-Civita, o tom jsi nepřemýšlel?“

„Možná tak ve snách.“ Sandro nelhal. Skutečně o tom snil.

„Musíš si věřit. Levi-Civita si tě přece vybral, ne?“

„A taky hromadu studentů z celého světa.“

„Stejně jsem na tebe hrdá.“ Maminka mu položila ruku na paži. „Já vím, že si myslíš, že do tebe zbytečně rýpu, ale tak to není. Já tě jen chci popohnat ne kvůli tvým osobním ambicím, ale kvůli něčemu důležitějšímu. Bůh ti dal intelekt, a to je úžasný dar, a udělal to s nějakým úmyslem. A ty ten úmysl musíš objevit a následovat.“

Sandro překvapeně zamrkal, protože nikdy neslyšel maminku takhle mluvit. A to znal všechny její přednášky. Neměl na to v tu chvíli odpověď, ale jejich rozhovor přerušilo vrznutí vchodových dveří. Přišel tatínek. Massimo Simone byl starší než většina otců Sandroových spolužáků a jeho černé prošedivělé vlasy působily stále rozcuchaně. Byl malý, a tak mu ve škole říkali Minimo. On před tím utíkal ke studiu, až se z něj stal právník. Sandrův tatínek tuhle historku často vyprávěl, aby ukázal, jak obrátit nevýhodu ve výhodu.

„Buona sera, sposa e giovanotto.“ Tatínek odložil klobouk a usmál se veselýma tmavýma očima za brýlemi. „Omlouvám se, že jdu pozdě, ale ta schůzka v synagoze se protáhla.“ Došel k mamince a políbil ji. „Hádej, kdo je hlavním právním zástupcem rady?“

„Ty ne, vid’?“ poznamenala maminka s chápavým nesouhlasem.

„Jo, přesně tak, já. Třeba na tom ještě udělám kariéru.“ Tatínek si se spikleneckým mrknutím sedl ke stolu.

„Ale vždyť už toho máš tolik, Massimo.“

„Možná ano, ale tohle je důležité a oni mě potřebují.“

„To je skvělý, Papa.“ Sandro se s tatínkem radoval. Římská židovská obec měla v čele patnáctičlennou radu, která odpovídala za řízení jejího chodu, účetnictví a matriku. Tatínek jim neoficiálně poskytoval právní rady a trávil v synagoze čím dál víc času, a tak bylo hezké, že se jeho roli dostalo oficiálního uznání, i když s tím jeho vytížením měla maminka nejspíš pravdu.

Znovu vrzly dveře a konečně se objevila Rosa, zavěšená do vysokého zrzavého mladíka s jasně modrýma očima, pihami a milým úsměvem. Na sobě měl tmavý oblek od anglického krejčího. Rosa přišla v povznesené náladě, v černých šatech, které si schovávala pro lepší příležitosti. „Mamma, Papa,“ začala, „omlouvám se, že jdeme pozdě. Moji milí, tohle je David Jacobs. Začal pracovat na ambasádě.“

„Vítejte u nás, Davide.“ Tatínek vstal a podal mladíkovi ruku.

„Signor Simone, děkuji za pozvání.“ David se obrátil k mamince a zdvořile jí pokynul. „Dottoressa Simone, i vám děkuji.“

„Budte vítán a posadte se. Můžu servírovat? Jídlo už stydne.“ Maminka vrhla pohled na Rosu, ale ta si jí nevšímalá, vytahovala Davidovi židli. Sandro přemýšlel, že David má dobré způsoby, ale ta jeho italština je taková moc upjatá, což se mu ovšem musí promínout. Oba si sedli a Rosa mrkla na Sandra. Měl velkou radost z toho, jak jí září oči, ale zároveň cítil i jistou lítost. Nesebral odvahy, aby přinesl Elisabettě dárek, a tak od toho rozjezdu tehdy u řeky ztrácel tempo.

Tatínek se pomodlil nad jídlem a pozvedl sklenici vína. „Roso, dnes máme zvláštní příležitost. Nejen že tu máme u stolu hosta, ale taky jsem byl zvolen do rady. Tak si připijme na šťastnou budoucnost Itálie pod mým a Mussoliniho vedením.“

Rosa se rozesmála. „Bravo, Papa!“

„To je překvapení!“ vyhrkl David.

Tatínek zamrkal a Rosa na Davida vrhla varovný pohled. Nastalo ticho a všichni v té rozpačité chvílce upíjeli víno. Maminka začala servírovat jídlo, ale David se otočil k tatínkovi.

„Signor Simone, omlouvám se vám. Můj kompliment vyzněl jinak, než jsem měl v úmyslu. Měl jsem na mysli to, že mě překvapilo, že můžete být Žid a zároveň tak horlivý fašista.“

„Děkuji za omluvu, to nebylo nutné,“ odpověděl tatínek přívětivě. „A to vaše překvapení – mnoho židovských rodin je hrdých na fašismus. Podle statistiky má strana stejný podíl Židů jako lidí nežidovského původu.“

David sevřel rty. „Moje překvapení pramení z otevřeného antisemitismu Adolfa Hitlera v Německu. Vás to jako Žida neznepokojuje?“

„Ano, ale národní socialisté s tím nemají nic společného. My jsme italští fašisté a v italském fašismu žádný antisemitismus není. Il Duce byl u moci dávno předtím, než se objevil Adolf Hitler. Hitler kopíruje Mussoliniho, ne naopak.“

„Jenže Hitler je německý kancléř.“

Rosa se zavrtěla na židli a Sandro přemýšlel, jestli se snaží Davida kopnout pod stolem, jako to dělávala jemu, když byl malý.

Tatínek si odkašlal. „Ale na tom nezáleží. Německo je Německo a Itálie je Itálie. My jsme Němce porazili ve světové válce. Já sám jsem sloužil jako důstojník u Devěťadvacátého pěšího pluku a ve straně je spousta židovských veteránů. Chtěli jsme silného velitele a za Mussoliniho rostla ekonomika. Zjednotušil naše byzantské daňové zákony a moje praxe je silnější než kdy jindy. Vlastně reprezentuju spoustu malých podnikatelů a všichni si polepšili.“ Tatínek vzal do ruky vidličku. „Jeden významný židovský bankéř, Ettore Ovazza, povzbuzuje další Židy, aby se stali fašisty. Já za ním v té nové funkci můžu zajet do Turína.“

Do hovoru se vložila maminka: „Opravdu, Massimo? Kdy?“

David se zamračil. „Signor Simone, ono nejde o to, jak se vidíte vy, ale jak vás vidí ostatní.“

Rosa se znovu zavrtěla a tentokrát si Sandro všiml, jak sebou David trhl.

Tatínek pootočil hlavu. „Můžu vám říct, že naši spoluobčané v Itálii v nás prostě vidí italské Židy, což taky jsme. Rodina Simone je jedna z nejřímštějších v Římě, naši předci přišli do Říma nejen před Kristem, ale ještě před zničením chrámu.“ Otec si opřel ruce o stůl. „Židi se tady zcela asimilovali a o tom svědčí i podíl smíšených manželství, těch je asi padesát procent. Minulý premiér Luigi Luzzatti byl Žid a minulý primátor Říma Ernesto Nathan taky. Ve výčtu významných židovských Římanů a vůdců bych mohl pokračovat ještě dlouho.“

Sandro už tuhle řeč slyšel. Tatínek vedl průběžnou evidenci úspěšných Židů, jako by evidoval výsledky domácího týmu.

„Souhlasím s manželem,“ vložila se do hovoru maminka.

„Děkuju, drahá.“ Tatínek se pousmál. „Vzácné vítězství.“

Všichni se dali do smíchu a to odlehčilo atmosféru. Maminka upila vína.

„Davide, já jsem se v nemocnici, i když má spojitost s církví, nikdy nesetkala s žádnou antipatií. Mí kolegové to vidí úplně stejně.“

„A Mussolini není žádný antisemita,“ dodal tatínek. „Má židovskou milenku.“

„Massimo, prosím.“ Maminka se podívala na Sandra, který ovšem už dávno věděl, co to je milenka, ale tatínek pokračoval.

„Žije s ní a s její dcerou. Říkal mi to Ovazza, on ho osobně zná a to je něco, ne?“

Maminka zvedla oči v sloup. „Ale do toho Turína ještě nejedeš. Nemáš čas.“

David přikývl. „Potom děkuji za vysvětlení. Jako Žid antisemitismus nikdy nepodceňuji –“

„Davide, obrátíme list,“ přerušila ho Rosa. „Co kdybys rodičům řekl něco o své rodině v Gloucestershiru? Určitě by je to zajímalo!“



KAPITOLA 9 **ELISABETTA**

ČERVENEC 1937

Po škole se Elisabetta převlékla do modro-bílých kostkovaných šatů, ve kterých chodila do restaurace pracovat jako servírka. Rico ji pozoroval z postele a v přimhouřených očích měl nesouhlasný výraz. Zase na něj neměla čas, protože musela uklidit a udělat večeři pro tatínka, který šel spát.

„Nezlob se, Rico.“ Elisabetta ho podrbala, ale neodpustil jí natolik, aby začal příst. Odešla z ložnice právě ve chvíli, kdy domů dorazila maminka s přítelkyní Giulii Martorano, kterou Elisabetta zbožňovala. Jak byla maminka chladná a rozmrzelá, tak byla Giulia vřelá a veselá. Elisabetta se vždycky divila, proč se Giulia s maminkou přátelí, když se k ní maminka nechová nijak hezky, spíš ji jen toleruje, než by si užívala její společnost. Giulia měla velké hnědé oči, buclaté tváře a obrovský úsměv a kolem obličeje se jí vlnily lesklé černé prstýnky vlasů. Paletu barev, z nichž se skládalo její oblečení, by dokázal s úspěchem nosit jen učitel umění – blůzu s růžovými a červenými květy s objemnou smaragdově

zelenou sukní a k tomu dlouhý náhrdelník z malých barevných korálků.

Elisabetta se s nimi potkala v kuchyni. „*Ciao*, Mamma, Giulia.“

„*Ciao*.“ Mamince to slušelo jako vždycky. Měla na sobě šaty z bílého piké, v nichž velmi lichotivě vynikala její postava. S hlubokým povzdechem odložila kabelku. Elisabetta věděla, že maminka chce, aby se jí zeptala, co se stalo, a chystala se to udělat, ale přiskočila k ní Giulia a objala ji.

„Jak se má moje holčička?“ Giulia Elisabettu políbila a Elisabetta její polibek opětovala.

„Dobře, *grazie*.“ Giulia se rozzářila. „Ty jsi den ode dne krásnější. A ten esej, co jsi napsala, se mi moc líbil. Maminka mi ho dala přečíst.“

„Jé, to mám radost!“ Elisabetta si tu pochvalu vychutnávala. Minulý týden napsala esej s názvem „O důležitosti koček“ a chystala se ho nabídnout novinám, aby u nich získala praxi. Ten nápad jí poradil Sandro a ona to chtěla zkusit, i když nikdy nenapsala nic kromě školních prací – s výjimkou různých dopisů vydavateli, které noviny nepublikovaly. Chtěla psát o závažnějších tématech, třeba o právech žen, ale všimla si, že těch několik málo novinářek píše jen o domácím životě, rodině nebo ženské kráse. Kromě toho jsou kočky důležité, přinejmenším pro ni.

„Netušila jsem, že jsi tak schopná spisovatelka, má zlatá. Ten esej je moc chytrý a máš originální autorský rukopis.“

„Ale neříkáš to jen proto, že se známe, že ne?“

„Vůbec ne.“ Giulia jí poklepala na paži.

„Připadá ti to dost dobrý, aby to mohlo vyjít tiskem?“

„Stoprocentně. Mohli by ti i zaplatit.“

„Na tom nezáleží. Byla bych hrdá –“

„No na tom by mělo záležet,“ vložila se do hovoru maminka, která seděla na židli a třela si nohy. „Peníze potřebujeme. Buď praktická.“

„Já jsem, Mamma.“

„To nejsi. Maříš čas ve škole.“

Elisabetta se nechtěla zase dohadovat o škole. Učení ji bavilo a hodlala ve škole zůstat, dokud ji nedokončí.

„Ty nikdy nebudeš novinářka, Elisabetto. Oni dívky neberou. A stejně bys nevydělala tolik jako servírka.“

„Ale já nechci dělat servírku do konce života a peníze taky nejsou všechno.“

„To říká tvůj budižkničemu otec.“

Elisabetta se začervenala. Styděla se za to, jak maminka tatínka ponižuje, a ještě před cizím člověkem. Maminka ho odsuzovala za to, že se nedokáže postarat o rodinu, i když Elisabetta pracovala tvrději než ona sama. Nájem uhradil její číšnický plat, ne mamčiný hodiny zpěvu. Jenže maminka se chtěla stát operní pěvkyní, a když ztratila příležitost, zahořkla.

Giulia rozptýlila pochmurnou náladu tím, že sáhla do kabelky a podala Elisabettě její esej. „Tumáš. Tak hodně štěstí. Hlavně to ale nenabízej *Il Trevere* nebo *Il Popolo*. Fašisty názor ženy nezajímá. Ani kočky.“

„Děkuju.“ Elisabetta se otočila k mamince. „Mamma, co si o tom myslíš?“

„Já jsem to nečetla. Vždyť jsem ti říkala, že nemám čas. Dala jsi tátovi jídlo?“

„Jo. Je v posteli.“

„Samozřejmě.“ Maminka si znovu hlasitě vzdychla. „Nemáš jít náhodou do restaurace?“

„Jo, mám.“ Elisabetta vzala kabelku a vsunula do ní článek. „Už jdu. Nashle!“

Maminka kývla hlavou a stále si třela nohy.

„Tak ahoj, zlatíčko.“ Giulia políbila Elisabettu na tvář. „Brzy se zase uvidíme, těším se.“

„Já taky.“ Elisabetta vyšla z domu a tvář se jí okamžitě rozjasnila, protože když jde člověk po Trastevere, nemůže mít nikdy špatnou náladu. Milovala to tu, ty malé domky a hezké pastelové fasády – každý domek jiný, každý s balkonem s krouceným železným zábradlím, po němž se pnul břečtan, nebo s malou schránou ve zdi

s památkou Panny Marie nebo s oknem ověšeným barevnými světélky. Bylo tu nějak svobodněji než v samotném Římě, a protože domy měly méně pater, bylo vidět víc oblohy. Soumrak byl jako průsvitná modrá lázeň s třpytivými hvězdami na pozadí, čekajícími na příležitost se rozzářit.

Elisabetta prošla kolem Baziliky di Santa Maria na Trastevere. Kostel měl osvětlené ladné oblouky a světla odhalovala jeho nádherné ozdobné lišty a zlacené mozaiky. Piazza dlážděná kočičími hlavami byla lemovaná vyššími domy a na schodech fontány se držely za ruce a líbaly mladé páry. Večer během *passeggiaty* se všichni bavili venku a všichni byli slavnostně oblečení. Dívky se procházely s nadějí, že si jich mladíci všimnou, a ti se jim ze všech sil snažili vyhovět.

Elisabetta myslela na Marca a Sandra, když večer líbala polštář, ale potom, co dostala od Sandra opravdovou pusu, nemohla ani ta nejbujnější fantazie proměnit suchý plátěný povlak na to úžasné teplo a měkkost chlapeckých rtů. Jenže Sandro už ji znova nepolíbil a Marca si zabrala Angela a ostatní dívky a všechny s ním flirtovaly. Mezitím na Elisabettu sílil tlak narážek na to, že ještě nemá podprsenku, až jí Angela začala přezdívat *Centesimi*, penízky, čímž narážela na to, že se Elisabettě skrz košili rýsují bradavky. A tak Elisabetta poslední dobou stále nosila na hrudi přitisknuté knihy nebo školní aktovku.

Zabočila doleva a proplétala se úzkými uličkami směrem k restauraci Casa Servano. Zvenku to nebylo nic zvlášť krásného na pohled, starý přestavěný dům s ošklivými hnědými dřevěnými dveřmi a fasádou s otlučenou šedou štukovou omítkou. Do Casa Servano nepřišel nikdo jiný než místní, kteří věděli, že tu mají nejlepší domácí těstoviny v celém Římě. A protože tu Elisabetta pracovala, věděla, proč tomu tak je.

Došla k restauraci a pokračovala do jídelny, která byla prázdná, protože ještě neotevřeli. V přízemí stálo jen deset stolů a napravo bar se stoličkami. Strop byl zdobený cínovými reliéfy a stěny bílými štuky a fotografiemi rodiny Servano, které restaurace patřila už po celé generace. Uprostřed každé fotografie byla *matriarca* Nonna Servano.

„Ciao, Elisabetta.“ Za barem se usmíval Paolo, Nonnin syn, a právě utíral vinné skleničky. Byl malý a hubený, a přestože byl sotva čtyřicátník, vlasy už mu řídly. I prořídle vlasy mu ale slušely a přispívaly k důstojné vizáži manažera a barmana.

„Ciao, Paolo! Tak co, jakou má dnes náladu, dobrou, nebo špatnou?“

„Dobrou. Takže já říkám *agnolotti*.“

„A já *tortellini*.“ Hráli spolu totiž takovou hru – vždycky hádali, jaké těstoviny bude ten večer Nonna dělat. Když měla dobrou náladu, byla na pořadu dne *pasta ripiena*, což byly plněné těstoviny jako *ravioli*, *tortellini* a *caramelle*, sváteční jako dárek zabalený do čerstvého těsta. Když měla špatnou náladu, dělala jednodušší těstoviny jako *spaghetti*, *bigoli* nebo *tagliatelle*. Hosté, kteří měli to štěstí a našli v Casa Servano místo, jedli jakékoli těstoviny, které Nonna vyrobila, protože, jak často říkala, *řídít letadlo může jenom pilot*.

Elisabetta došla ke kuchyni, otevřela křídlové dveře a vstoupila do změti lahodných vůní. Nad velkým hrncem se skláněla Paolova manželka Sofia a pomalu vařila hustou rajčatovou omáčku s masem okořeněným bazalkou, bobkovým listem, cibulí a česnekem. Paolův bratranec Vito restoval česnek, bratranec Nino krájel na plátky mořského okouna a druhý bratranec Giovanni vybíral horký morek z kosti. Nad velkým hrncem vařící vody se vlnila pára, v kuchyni nikdy nikdo neměl ucpané nosní dutiny.

Elisabetta je pozdravila a odešla do přípravný, kde seděla u dřevěného stolu na židli s vysokým opěradlem Nonna Servano a vyráběla těstoviny. Její pozice byla vpravdě královská a přípravná studené kuchyně tak její přítomností získala punc trůnního sálu. Tvar její malé hlavy připomínal křepelčí vejce. Jemné bílé vlasy měla hladce stažené dozadu do uzlu a na orlím nose jí seděly brýle s ocelovými obroučkami, protože její černé oči začínal sužovat šedý zákal. Tváře měla zbrázděné vráskami, které se jí paprskovitě sbíhaly k ústům s úzkými rty, napjatými jako struny, jak se soustředila na práci. Na sobě měla tradiční černé šaty, zlatý náhrdelník s filigránovým křížem a v uších korálové náušnice ve tvaru kapek, které jí vytahovaly